

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Profeet contra profeet

Jer. 28

„In tegenwoordigheid van het gehele volk”, zoals er tot viermaal toe in de tekst staat, heeft het profeten-duel tussen Jeremia en Hananja zich afgespeeld. Deze bijzonderheid moeten we goed in het oog houden, want zowel Hananja als Jeremia hebben daardoor hun houding laten bepalen. Het is tussen die twee een gevecht om het volk geweest.

In deze strijd heeft Hananja zijn kracht gezocht in de overreding, om niet te zeggen de overschreeuwing, terwijl Jeremia zich de overtuiging van zijn gehoor ten doel stelde. De eerste is als een demagoog opgetreden, de laatste heeft de mondigheid van het volk geëerbiedigd. De eerste heeft aanvankelijk gewonnen, de laatste heeft aanvankelijk verloren — zoals steeds.

Het ging over de houding die tegenover Nebukadnezar moest worden aangenomen: Moest er verzet geboden worden of moest men zich overgeven. De stemming in Jeruzalem neigde over naar het eerste standpunt. Hfdst. 27 doet vermoeden, dat over de mogelijkheden van verzet politiek overleg gaande was tussen koning Zedekia en de koningen der omringende landen, die door middel van gezanten in Jeruzalem tegenwoordig waren. In deze situatie was het woord Gods tot Jeremia gekomen en hij had geprofeteerd: Voegt uw halzen onder het juk van de koning van Babel, blijft hem en zijn volk dienstbaar en behoudt het leven; waarom zoudt ge sterven?

Deze boodschap had Jeremia overgebracht aan genoemde gezanten en aan Zedekia en om zijn woorden kracht bij te zetten had hij op Gods bevel runderjukken uitgerekte, die de onderwerping aan Babel verzinnebeelden. Zelf had hij zich gedurende de dagen van deze profetie ook zo'n juk omgehangen, waardoor hij van Gods wege tot een teken en zinnebeeld gesteld was voor de inwoners van Jeruzalem. Het schijnt, dat Jeremia met deze profetie-met-de-daad grote indruk gemaakt had in de hoofdstad — zeer tot ongenoegen van de leidende kringen aan het hof, die een politiek van verzet voorstonden.

Deze brengen nu een gevaarlijke tegen-speler in het veld, van wie zij menen, dat hij tegen Jeremia zal opgewassen zijn, Hananja ben Azzur uit Gibeon. Hij moet Jeremia's invloed breken. Nu, menselijk gesproken heeft hij daar ook wel de kwaliteiten voor: hij is een sterke persoonlijkheid, die zich kenmerkt door een doortastend optreden (vs. 10). Maar natuurlijk is dit om een profeet te bestrijden niet genoeg. Hananja is er dan ook in de eerste plaats niet bijgehaald vanwege z'n persoonlijke hoedanigheden, maar allereerst omdat hij ook zelf profeet was. Als profeet treedt hij op, als profeet contra profeet. Zijn boodschap is: Zo zegt de Here der heerscharen, de God van Israël: Ik heb het juk van de koning van Babel verbroken. Binnen nog twee jaar breng ik naar deze plaats terug al het vaatwerk van het huis des Heren, dat Nebukadnezar de koning van Babel, uit deze plaats weggenomen en naar Babel gebracht

heeft; ook Jechanja, de zoon van Jojakim, de koning van Juda en al de ballingen van Juda die naar Babel zijn gegaan (de wegvoering naar Babel had in twee etappes plaats: 598 en 587 v. Chr.; de gebeurtenissen van ons hfst. dateren uit het jaar 595 v. Chr.) breng ik naar deze plaats terug, luidt het woord des Heren, want ik zal het juk van de koning van Babel verbreken.

Hiermee was het volk gesteld voor twee profetieën die elkaar vierkant tegenspreken. Volgens Jeremia zei de Here: Voegt u onder het juk van Babel. Volgens Hananja: Ik verbreek het juk van Babel. De situatie vereiste dat hiertussen gekozen werd. Maar hoe moeilijk was dat voor de mensen. Want de profetie van Hananja zag er niet minder betrouwbaar uit dan die van Jeremia, ze maakte integendeel de indruk van een echte god-spraak. Let op het begin: zo spreekt de Here, de God van Israël; let ook op het slot: . . . luidt het woord des Heren. Indrukwekkend is ook dat stellige spreken van Hananja: Ik heb het juk van Babels koning verbroken: de toekomst wordt als geschiedenis voorgesteld — een spreekwijze waarvan de profeten zich vaak bedienen. Ook wekt Hananja de indruk over echte goddelijke informatie te beschikken. Andere profeten in Jeruzalem hadden ook al gesproken over terugkeer van het tempelgerei uit Babel, maar zij waren met hun voorspelling in het vage gebleven. Nu, met spoed, zal het gebeuren, hadden ze gezegd (27 : 16). Anders Hananja: binnen nog twee jaren. Ook moet het de Jeruzalemmers goed hebben gedaan, dat Hananja zijn profetie over Babels verbreking zo duidelijk toespitste op tempel en troon; circum sacra waren ze immers het meest bezorgd. Zo was het volk wel voor een zeer moeilijke keus gesteld.

Wat doet nu Jeremia? We mogen aannemen dat hij zelf door de woorden van zijn tegenstander niet van zijn stuk gebracht is. Onmiddellijk en zeker moet hij geweten hebben dat Hananja loog. Temeer valt daarom op dat Jeremia dit niet zegt. Neen, inplaats van zich in de stelligheid te verstijven en b.v. te zeggen: ik herhaal: zo spreekt de Here . . . , bewandelt Jeremia een andere weg. De herder ontwaakt in de profeet. Er is gezegd, dat Jeremia's verweer iets tastends heeft in de verzen 7-9. Wat hij zegt, komt hier op neer: 't is niet waarschijnlijk, Hananja, dat je gelijk hebt.

Naar de maatstaf van het 'zo zegt de Here', is dit inderdaad zwak. Maar als nu eens de Here zelf zijn knecht zonder weerwoord heeft gelaten? Zo is het ook; Jeremia komt niet verder dan: hoor naar het woord dat ik spreek, in plaats van: hoor des Heren woord (vs. 7). Het goddelijk antwoord aan Hananja heeft Jeremia pas later gekregen, maar toen was het volk er niet meer bij (vs. 12 vv.).

Ten overstaan van het volk heeft de Here zijn knecht in deze situatie zonder een nieuw profetenwoord gelaten. De bedoeling daarvan was, dat Jeremia in deze profetenstrijd pastoraal zou worden en aan het volk zou denken, dat kiezen moest. Dit volk was bij

een herhaald of een nieuw „Zo zegt de Here” niet gebaat. Het zou reden gekregen hebben zich moedeloos van deze strijd af te keren met de woorden: een profetenruzie, daar kom je toch nooit uit. Zoals vandaag vele mensen zich afzijdig houden van de kerkstrijd met het schamper excuus, dat het een theologen-ruzie is, waar een gewoon sterveling toch niet bij kan. Daarom beijvert Jeremia zich in zijn antwoord het volk een draad in handen te geven, die het kan inpalmen om uit dit labyrint te komen. Beoordeel, zo zegt hij, Hananja naar de doorgaande lijn der profetie. Dan wordt zijn boodschap verdacht voor u en zal alleen de uitkomst hem in het gelijk kunnen stellen. Dit laatste in overeenstemming met Deutr. 18 : 21, 22. Zou het volk deze pastorale handreiking van de profeet hebben verstaan?

Hananja in ieder geval niet. Die duidt inderdaad het verweer van Jeremia als zwakte en buit deze zwakte uit door het juk van Jeremia's hals te nemen en het te breken. Nu stelt hij een teken: Zo zegt de Here: Evenzo zal ik het juk van de koning van Babel binnen nog twee jaar van de hals van alle volken verbreken. En zo behaalt hij zijn goedkoop succes tegenover Jeremia, die zwiingend het slagveld verlaat. De geest van de profeet is aan deze ware profeet wel onderworpen! Hoe groot is deze knecht Gods in zijn heengaan; herder tot in het échec!

Wie als Geestelijk mens van dit duel getuige is geweest, heeft het niet nodig gehad op de uitkomst te wachten, om Hananja als valse profeet te ontmaskeren.

Hananja heeft zich in dit gesprek zelf al laten kennen als een demagoog, als een profeet, die van het pastoraat niets begrijpt, die het „zo zegt de Here” als een dommekracht hanteert, die het niet interesseert of zijn gehoor overschreeuwd dan wel overtuigd is, die het rekening houden met de mondigheid van het volk als zwakte uitlegt. Dat tekent deze man. Dat tekent de valse profetie in het algemeen.

Wageningen.

H. de Jong

Kerkelijk Leven

* * Een ontmoeting

In onze vakantie had ik een merkwaardige ontmoeting ergens in Noord-Frankrijk. Met een pastoor, die ons een lift aanbod in zijn auto. De man was kennelijk verrast toen hij van mij hoorde dat we een soort „collega's" waren en dat ik een pasteur protestant was. De mededeling vermocht de vreugde van deze vrolijke man niet te drukken. Integendeel hij was verrast en kennelijk blij. Vertelde dat hij ons — vrouw en dochter en mij een hele dag door de streek zou toeren als hij niet de volgende dag op retraite moest naar Luxemburg. En toen hij hoorde dat wij uit Olland kwamen schakelde hij over van zijn frans op het vlaams dat hij uitstekend klapte.

Toen kwam in behoorlijk nederlands het verhaal. Hij was Belg. Een zoon van een waa-se vader en vlaamse moeder. Van de laatste had hij hoewel hij in 't ouderlijk huis frans was opgevoed de eerste kennis van het vlaams opgedaan. Hij vertelde voorts — dat kwam er

zo opeens in 't frans tussendoor —: „Je suis un converti” — Ik ben een bekeerling. Thuis nooit anders dan in vijandschap over de dienst van God gehoord. Vader was franc-maçon, vrijmetselaar. Volslagen materialist. Had zich na zijn dood laten verbranden. En de as laten uitstrooien. Als kind was hij weliswaar op aandrang van moeder gedoopt, maar nimmer had hij „catechismus gegaan”. Op negentienjarige leeftijd kwam hij voor 't eerst in de kerk: „niet om de mis, maar om een meisje”. Dat meisje had hij nooit gekregen, maar dat is de weg geweest waarlangs „le bon Berger”, de goede Herder hem gevonden had. Ik zei: „Dan heeft God U een grote genade bewezen. Want U zocht niet Hem, maar Hij zocht u”. Waarop hij inviel: „Dan hebben we één Sauveur, één Zaligmaker en één Vader in de hemelen”.

Nog zie ik de blij, stralende ogen van deze man voor me. Nóg hoor ik van zijn verlangen naar de éne kudde en de éne herder. Hij hoopte dat nog te mogen beleven. Ik zei: dat komt als Jezus wederkomt. In het Jeruzalem dat Boven is.

Op dat gespreksthema konden we toen niet doorgaan. Maar dat komt nog, hoop ik. De wederzijdse adressen zijn uitgewisseld. Wederzijds bezoek is beloofd.

Maar een belevenis was het. Een rooms priester, die zó blij, zó kinderlijk, zó vrij en vrijmoedig vertelde dat „le bon Berger” dit schaap gevonden had.

Het gaf me stof tot denken.

Hij vertelde ook verder. Hij was pastoor. Maar behoorde niet tot de sekuliere, maar tot de reguliere pastoors, was niet „wereldlijk” geestelijke, maar behoorde tot de Jezuïterorde. Aan de rand van een overspanning had hij gevraagd om plaatsing in een heel kleine parochie waar hij het werk aan zou kunnen. Zo kwam hij naar een frans dorp en kreeg . . . vier parochies! Bij gebrek aan pastoors: „Als ik deze vier parochies niet verzorgde, dan was hier niemand. Alleen een pastoor in G. en in V. Twee plaatsen op 15 k.m. afstand. Tussen die beide plaatsen vele andere. Verlaten. Herderloos. Ik informeerde hoeveel mensen in zijn vier parochies nog kerkelijk meeleeften. Antwoord: Geen tien procent. Maar ik bemin en bezoek ze allemaal. De communisten ook. In de parochies zijn allen nog gedoopt, slechts drie huwelijken zijn niet kerkelijk gesloten, allen worden kerkelijk begraven. Maar levend geloof is er niet of nauwelijks. De toestand is hopeloos. Maar, zo ging hij voort, we werken dóór. Le bon Berger heeft mij ook gevonden. .

Hij vroeg naar mijn gemeente. Stom verbaasd. Vier dominees op 3600 zielen. Des zondags viermaal een volle kerk met 1200 zitplaatsen. . . .

Financieel — dat bleek later ook op andere manier — was het ook niet zo best. Als belgische vrienden niet voor hem zorgden zou hij aan de armoede zijn overgeleverd.

Dat is Frankrijk.

De toestand was daar niet eens zó ongunstig. Er waren andere streken waar kerken en pastorieën leeg staan. De dorpskerkjes, ook die in kleine steden, die we bezochten, bieden een verwaarloosde en haveloze indruk. Daar was in geen eeuw een lik verf over het houtwerk gekomen. Daar had de wind vrije toegang door kapotte kerkvensters. Op Maria Hemelvaart, 15 augustus, een zaterdag, waren alle zaken gesloten. Maar de kerkgangers waren schaars. Op de volgende zondag was er drukte in alle winkels. Ook bijna geen kerkgangers.

Dat is het roomse Frankrijk.

Waar de revolutie als een geestelijke orkaan doorheen is gegaan: Geen God en geen Meester.

Een toestand waarover wij protestanten en gereformeerden, ons maar niet verblijden moeten. Want die verlaten parochies, dat ontkerkelijkt leven, dat godsdienstig nihilisme zijn de bewijzen dat niet maar Rome, maar dat de kerk van Christus, dat het evangelie daar op retour is. En dat daar in de overgrote massa van het volk het besef volkomen is uitgesloten dat er buiten de kerk van Christus geen zaligheid is. Patriotisme is er in het Frankrijk van Generaal De Gaulle nog wel,

niet meer het weten van: „ecclesia vera patria”, dat de kerk ons ware vaderland is.

En wat daarvan nog over is, is in bang bijgeloof bevangen. In een van de dorpen stond een oorlogsmonument. Maria met het Kind Jezus op de armen. Ten dank aan het Kind(!) Jezus „et sa divine Mère”, zijn goddelijke(!) Moeder die het dorp en zijn bewoners gedurende de oorlog van 1940-1945 hadden beschermd.

* * Nog een ontmoeting

Met een franse boer.

Een pientere, slimme kerel.

Drie en zestig jaar oud.

Het begon, net als dikwijls op een vrijgemaakt huisbezoek, over koetjes en kalfjes. Maar ik wist het gesprek te brengen op God en zijn dienst. De boer had alle respect voor „le bon Dieu”, voor „onze lieve Heer”. Maar op mijn vraag of hij de kerk bezocht antwoordde hij: Neen! Daar deed hij niet aan. Toen ik vroeg waarom hij nooit ter kerk ging kreeg ik het zelfde antwoord dat ik ook wel eens hoor op een vrijgemaakt huisbezoek: dat er een heleboel mensen naar de kerk gaan, die daar liefst vooraan zitten bij de mis en de le dronk uit de beker” willen hebben bij de communie, maar „qui ne sont pas des hommes honnêtes”, geen eerlijke lui. Op mijn vraag of dan die thuisblijvers allemaal „des hommes honnêtes” waren liet de boer verstek gaan. Hij zei: Mais nous ne sommes pas contre la religion”, wij zijn niet tegen de godsdienst. Dat bleek hieruit dat de pastoor elk jaar een envelop stuurde voor een kerkelijke bijdrage. „En dan geef ik véél”. Hoe veel dat vertelde hij er niet bij. Op mijn vraag waarom hij gaf, véél gaf aan een zaak waarin hij zo weinig fiducia had verklaarde hij dat de kerk goed was voor de jongelui: die leren daar tenminste een goede moraal.

Zo hoorde ik daar uit de mond van een franse boer de wereldse wijsheid van de koningsberger wijsgeer die de kerk en de godsdienst waarvoor hij zichzelf te goed vond, maar die hij, Emanuël Kant, voor anderen,

minder verlicht dan hij zelf, niet zonder belang vond.

Hij bleek wel gedoopt te wezen. Waarop ik opmerkte dat hij dus tweemaal in de kerk kwam: de eerste keer direct na zijn geboorte en de tweede keer straks bij zijn begrafenis. „Want straks als u sterven gaat laat u natuurlijk de pastoor komen voor „la suprême onction”?, het laatste oliesel?

Hij ontkende het niet.

Toen heb ik hem het woord van de Here Jezus gezegd dat God niet een God der doden maar der levenden is, niet voor het kerkhof, maar voor het leven en dat de Zoon Gods in de wereld gekomen is niet om ons naar de andere wereld te helpen maar om ons leven te redden van de dood.

Daarop verklaarde hij wel eens une messe protestante, een protestantse mis te willen zien.

Een typisch roomse opmerking.

Hij wilde een schouwspel zien.

En niet hóren naar het Woord.

Toen kwam nog even het gesprek op de pastoor van C. Ik vertelde van die eerste ontmoeting. „Een leuke pastoor”, zei de boer. Een Belg. Een Jezuïet. Een bête pastoor! Die leent aan het hele dorp, aan iedereen zijn auto uit. En hij kan het mooi zeggen in de preek. Laatst heeft hij aan zijn parochianen verteld dat hij nooit had vermoed dat er in zijn gemeente zulke royale lieden woonden. Dat was hem gebleken uit de collecten: oude waarde-loze munten, aspirinetabletten, medailles, knopen, enzovoorts. . . . De boer schaterlachte.

Dat deden dus de trouwe tien procent.

Ik moest denken aan le bon Berger.

Hoe wordt Hij genegéerd.

Hoe wordt Hij gesmaad.

Dat is Frankrijk.

La douce France.

Dat lieve Frankrijk.

En hoe is het bij ons?

In „Olland”?

De Zoon des mensen, als Hij komt, zal Hij nog het geloof vinden op de aarde?

G. Visee

Een correspondentie

(I)

In het nummer van 11 september nam ik in de Persschouw onder het opschrift „Vier meningen” een artikel over van ds. J. Meester. Ik plaatste daar een paar opmerkingen onder. In reactie daarop zond ds. Van den Born mij een brief met het verzoek die in „Opbouw” af te drukken. Uiteraard doe ik dat. En zelfs met graagte. Met mijn antwoord op die brief ben ik evenwel niet klaar gekomen in dit nummer. Ik hoop dat in de komende week te vervolgen.

Hier volgt de brief van ds. Van den Born:

Hooggeachte professor Veenhof,

Het is mij een behoefte voor het onderstaande een plaats te vragen in „Opbouw”. Het gaat hierover, dat U zich schaaft achter het artikel van ds. Meester: de „vier meningen”, in Opbouw van 11 sept. l.l. en dit artikel bovendien nog met een tweetal opmerkingen van Uw kant onderstreept wordt. Daarover zou ik iets willen schrijven.

U merkt op:

„Ik wil met nadruk accentuëren de opmerking van ds. Meester dat het er in verband met de door hem gesignaleerde situatie voor het welzijn van onze kerken op aankomt, dat we bereid zijn bij de discussie over het in gedrang zijnde verschil van inzicht elkaar volledig als broeders te dragen”.

U ziet namelijk het gevaar dreigen, dat broeders, die „mening A” voorstaan, dat er in de huidige situatie maar één wettige ware kerk

zou zijn — de vrijgemaakte gereformeerde kerk en dat de synodale kerken valse kerken genoemd moeten worden, gaan drijven om deze „mening” tot „leer” te verheffen in onze kerken. Zulks zou broeders, die „mening B” aanhangen, dat hun vrijmakingsdaad wel een daad van geloofsgehoorzaamheid was tegen toegepaste gewetensdwang, en voorts de zonden in de Synodale kerken serieus nemen, toch weer in gewetensdwang brengen, omdat zij, ondanks alles wat in het verleden gebeurd is en vandaag gebeurt, deze kerken toch geen valse kerken kunnen noemen.

Nu hebben wij gelukkig broeders, die „mening C” verdedigen en zeggen, dat „mening A” en „mening B” nog niet behoeven te leiden tot twist en onvrede, als de broeders van „A” en „B” elkaar maar niet gaan beschuldigen van ontrouw aan de belijdenis. Maar ongelukkig genoeg hebben wij ook broeders, die „mening D” voorstaan, om alles te doen om „mening A” tot „leer” te verheffen, zodat, indien dit zou gebeuren, de broeders van „mening B” weer in gewetensdwang komen, omdat zij zich niet kunnen laten binden aan een „menselijke mening” over Art. 28 en 29 der N.G.B.

Nu zoudt U graag zien, dat met name de broeders, die „mening D” drijven, zich matigden om niet weer een conflictsituatie te schepden als in 1944 en de broeders van „mening B” tot heengaan te dwingen. En om deze matiging hun op het hart te binden, voegt U er aan toe:

„Voorts moge ik in verband met wat Ds. Meester schreef wijzen op de in ons blad gepubliceerde artikelen over een kerkelijke discussie over de valse kerk. Daarin is aangetoond, dat de Geref. Kerken na diepgaand overleg de kerken zelfs niet gebonden hebben aan de opvatting, dat de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw een valse kerk zou zijn.”

Het komt mij voor, dat U hiermee reeds blissend ingegrepen hebt op de „discussie over het in gedrang zijnde verschil van inzicht”, en dat U alle broeders voorhoudt: de Geref. Kerken hebben zelfs niet gebonden aan de „opvatting”, dat de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw een valse kerk zou zijn. Hoeveel te meer zullen wij dan elkaar niet binden aan de „opvatting”, dat de Syn. Geref. Kerken valse kerken zouden zijn? Van deze kerken is toch nog veel meer goeds te vertellen dan van de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw?

U wilt dus dit zeggen: broeders, laten wij het voorbeeld volgen van de Geref. Kerken na 1892 en elkaar niet binden aan de „opvatting”, dat de Syn. Geref. Kerken valse kerken zouden zijn. Laat onze discussie tot dat resultaat leiden.

Zonder meer zou mij dit niet hebben doen schrijven. Wat mij hiertoe dringt is het volgende:

Gesteld, dat de „opvatting”, dat de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw geen valse kerk was, veld gewonnen had, en dat alle Gereformeerden naar die „opvatting” hadden gehandeld, en waren teruggekeerd, dan waren U en ik vandaag Hervormd geweest en hadden wij gezegd, dat de „opvatting”, dat de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw een valse kerk was, het veld heeft moeten ruimen voor de „opvatting”, dat de Ned. Herv. Kerk een ware kerk is. Indien dit gebeurd was, **wat was er dan eigenlijk gebeurd?**

Gesteld, dat de „opvatting”, dat de Syn. Geref. Kerken nog ware kerken zijn ons aller „opvatting” wordt — en daar wordt in ons midden aan gewerkt — en wij er nu ook naar **doen**, dan zijn wij straks samen weer syn. gereformeerd, en kunnen wij zeggen, dat de „opvatting”, dat deze kerken valse kerken zijn, ook niet lang standgehouden heeft tegenover de „opvatting”, dat de Syn. Geref. Kerken ware kerken zijn. Indien dit zou gebeuren, **wat gebeurt er dan eigenlijk?**

Ik stel geen ongerijmde dingen. Wij hebben bijv. een tijdlang de „opvatting” horen verdedigen, dat de pluriformiteit van de kerk een fase was in de ontwikkeling van de kerk. Vandaag wordt de „opvatting” voorgedragen, dat de ene kerk van Christus ook haar zichtbare eenheid vertonen moet. Onder onze jongeren groeit een geheel andere „opvatting” over de vrijmaking dan U hebt. „Opvattingen”, „meningen” zijn aan verandering onderhevig.

Indien „opvatting A” opvatting moet blijven, om niet te leiden tot een „boven-schriftuurlijke binding”, indien naar het voorbeeld van de Geref. Kerken na 1892 voor „opvatting B” ruimte moet blijven, indien niemand **zondigt** tegen de ordinantie Gods als hij terugkeert naar de Syn. Geref. Kerken, waarom stelt U ons dan niet voor om weer **samen terug te keren?** Als U mij zoudt tegenwerpen, dat wij toch maar niet zo het goede, dat God ons in de vrijmaking schonk, mogen prijsgeven, en maar niet zo mogen weggaan, ik zou willen vragen: wat voor goeds, professor? In vele van Uw artikelen hebt U ons zo gestriemd, bijv. met woorden van Ds. Sikkell en Dr. v. d. Berg, dat ik vaak gezegd heb bij mijzelf: wil ik zalig worden, wil ik de goede Herder volgen, dan moet ik niet in de vrijgemaakte kerken zijn. Wat voor goeds, als Prof. K. J. Popma, zonder enige matiging, laat drukken, dat wij in de vrijgemaakte kerken moeten luisteren naar „slijmerige leuterpraatjes”? Wat voor goeds, als wij vandaag de vrijgemaakte kerken in vuur en vlam zetten door onze „opvattingen”, en het kerkelijk samenleven een verschrikking wordt?

Ik behoor niet tot de broeders van „mening D”, want het is volkomen dwaasheid om ooit tot „leer” te verheffen, dat de Syn. Geref. Kerken valse kerken zouden zijn. Dat weet U even goed als ik. Ik behoor niet tot de broeders van „mening B”, want indien ik de „opvatting” zou zijn toegedaan, dat de Syn. Geref. Kerken nog ware kerken zijn, dan wordt mijn „opvatting” verslonden door het **gebod Gods**, mij bij de ware kerk te voegen.

Ik behoor, om zo te zeggen, tot de broeders, die U vragen: **wat gebeurt er**, indien wij samen zouden terugkeren? **Zondigen** wij dan tegen de ordinantie Gods of zijn wij dan **gehoorzaam** aan deze ordinantie? Als het over die vraag gaat gehoorzaam of ongehoorzaam te zijn, wat heb ik dan aan „opvattingen”? Wat heb ik dan aan hetgeen U de broeders op het hart wil binden? Gij en ik zijn er diep van overtuigd, dat wij met Christus mee vergaderen moeten. Doen wij dat, indien wij zeggen: wie **blijft** zondigt niet, maar wie **heengaat** zondigt ook niet?

Toen bijv. Ds. v. d. Schaft „mening B” verdedigde, heeft hij veel bijval gevonden van broeders in ons midden, broeders van „mening B”. Nu gebleken is, dat zijn „opvatting” **geloofs-overtuiging** was, en hij teruggekeerd is, zeggen diezelfde broeders: wat Ds. v. d. Schaft deed, was verkeerd, en wij volgen hem niet. Waarom deed Ds. v. d. Schaft verkeerd? Waarom volgden de broeders hem niet? Als het niet zo ernstig was, zou ik U vragen: hebt U daar ook een „mening” over? Werd hij gehoorzaam of werd hij ongehoorzaam aan de ordinantie Gods „zich bij de ware kerk te voegen”? Ds. v. d. Schaft is voor mij het bewijs, dat de „opvatting”, dat de

Synodaal Gereformeerde Kerken nog ware kerken zijn, verslonden wordt door het gebod Gods **om er dan ook naar te doen!**

U schaaft zich achter het artikel van ds. Meester. Daarom vermoed ik, dat U achter „mening C” staat om elkaar niet van confessionele ontrouw te beschuldigen. Zeker, broeders mogen elkaar maar niet zo van confessionele ontrouw beschuldigen. Dat mag niet gebeuren in woord en geschrift. **Maar bleef Ds. v. d. Schaft confessioneel trouw bij zijn terugkeer?** Zo ja, zouden wij dan niet **samen** terugkeren?

Ik dank U voor de verleende plaatsruimte. Met aan U verschuldigde eerbied, teken ik

Helpman, sept. 1964

Ds. E. T. v. d. Born.

Op deze brief antwoord ik als volgt:

Amice,

Graag neem ik de door jou aan mij gerichte brief in „Opbouw” op. En omdat je me je opmerkingen per brief kenbaar hebt gemaakt zal ik je in dezelfde vorm beantwoorden. Ik ben er blij om dat je me zó benaderde. Gezien onze oude vriendschap kan een discussie tussen ons het best per brief geschieden. Je benadert elkaar dan directer, meer op de man af. Daar was het jou klaarblijkelijk om te doen. Dat wil ook ik proberen. Het gaat ons er immers niet om elkaar vliegen af te vangen, of in een hoek te drukken waarin we niet **willen** staan en ook inderdaad niet staan. We willen elkaar verstaan en, zo mogelijk, tot eenheid van opvatting komen.

Voordat ik tot de eigenlijke beantwoording van je brief overga wil ik eerst de opmerking maken dat het m.i. juist was geweest indien je je brief aan ds. Meester had gezonden.

Hij is de auteur van 't stuk waar je je tegen richt. Je kritiek en vragen raken daarom in eerster instantie hem. Ik had onder zijn artikel slechts een paar opmerkingen geplaatst. Maar omdat ik globaal genomen met wat hij schreef instem zal ik je brief toch beantwoorden. En, zoals ik schreef, zelfs met graagte. Want dat geeft mij gelegenheid enkele dingen te zeggen die ik graag jou en allen die onze correspondentie zullen lezen ter overweging wil geven.

in de hoofdzaak één

Ik wil de eigenlijke beantwoording van je brief beginnen met er mijn blijdschap over uit te spreken dat je zo onomwonden en duidelijk verklaart dat je niet tot die broeders behoort die de door ds. Meester met de letter D aangeduide mening voorstaan.

Ik moge met het oog op onze medelezers nog even memoreren dat deze broeders van mening-D van oordeel zijn dat de synodaal Gereformeerde Kerken zonder meer als valse kerken beschouwd moeten worden. Maar dat niet alleen. Zij zijn daarbij ook van oordeel dat het trouw zijn aan de confessie eist dat we de synodaal Geref. Kerken voor valse kerken houden. En dat daarom wie dat niet doet in feite met de confessie in strijd komt. Ja, deze broeders gaan nog verder. Zij zijn namelijk bovendien van overtuiging dat ook die kerkleden welke zélf wel de synodaal Geref. Kerken als valse kerken beschouwen, maar hun medebroeders welke zover niet durven gaan dàarom niet als confessioneel-ontrouwe broeders durven diskwalificeren, eveneens in strijd zijn met de belijdenis.

Nog eens: ik ben zeer blij dat je zo duidelijk uitspreekt dat je niet tot deze broeders behoort. Hieromtrent heerst dus niet het geringste misverstand.

Nog meer verheugt mij je duidelijke uitspraak dat het „volkomen dwaasheid” zou zijn ooit tot „leer” te verheffen, dat de Synodaal Geref. Kerken valse kerken zouden zijn. Deze uitspraak verheugt mij daarom zo bijzonder omdat er onder ons inderdaad broeders zijn die het met alle kracht volhouden dat het inderdaad tot de „leer” van de Geref. Kerken behoort dat de synodaal Geref. Kerken valse kerken zijn en dat men dus op straffe van ontrouw te zijn aan de leer van de kerk dat oordeel over die kerken moet onderschrijven. Deze broeders zouden er niet voor terugdeinzen ambtsdragers die weigeren dit oordeel over de synodaal Geref. Kerken uit te spreken te schorsen. Of, indien ze als onderwijzer of leraar aan een Geref. School werkzaam zijn hen daarom te ontslaan. Je weet: ik spreek, dit zeggend, helaas niet maar over een mogelijkheid, maar over

TE BERDE

De tijd dat de Schouwburg aanleiding was tot het uitbreken van revoluties schijnt wel voor goed voorbij. Maar nog steeds weerspiegelt het toneel wel wat de geesten bezig houdt.

De discussies over „Der Stellvertreter” van Rolf Hochhuth zijn aan het afnemen, als ik goed op de hoogte ben. Het is al opmerkelijk dat er een boek kon verschijnen onder de titel „Voor en tegen de Plaatsbekleder”, bevattende de reacties uit de pers. Het is niet vaak dat een toneelstuk zulke diepgaande en felle reacties uitlokt.

Het stuk behandelt de vraag of paus Pius XII terecht zweeg toen in Duitsland, en later in Europa, de Joden werden vernietigd door Hitler. De paus kon spreken zonder enig persoonlijk risico. Hij zweeg om niet de woede van Hitler op te wekken en het zodoende nog erger te maken voor de Joden. Direct komt dan natuurlijk de vraag op: kon het wel erger? Hochhuth's stuk stelt de paus in staat van beschuldiging. Hij laat een jonge Italiaanse pater Riccardo de paus beschuldigen van plichtsverzuim. Deze jonge pater neemt dan de plaats van de kerk in en gaat met de joden naar Auschwitz, waar hij de dood vindt.

We kunnen natuurlijk zeggen: dit stuk raakt de Roomse kerk en het systeem van een kerk, die geregeerd wordt door één man en dan voorts al onze bezwaren tegen de Roomse kerk en het systeem in rekening brengen.

Maar ik meen dat we ons dan niet van de vraag moeten afmaken of onze houding in de oorlog en daarvoor tegenover Hitler's jodenvervolgving goed was.

We kunnen daaraan vaak met schaamte terugdenken.

De Gereformeerde kerken hadden geen paus. Wel hadden wij H. H. Kuyper. Zijn vader, Abraham de Geweldige, was in de eerste wereldoorlog pro-duits. De zoon was het in de tweede niet minder. Hij zag kans om de kansalfkondiging van het I.K.O. van 27 oktober 1940 over de maatregelen van de Duitsers tegen de joden tegen te houden in de Gereformeerde kerken. Buskes doet er een openhartig boekje over open in zijn memoires „Hoera voor het leven”.

Maar ons protest had ook vroeger moeten klinken dan na mei 1940. De zaak van de joden is altijd een zaak voor de kerk des Heren. De Nederlandse regeringen hebben na 1933 niet gepoogd zo veel mogelijk Joden te redden uit Duitsland. Integendeel. We vonden het maar lastig als er zo veel over de grens kwamen.

Toen we dan ook ons hart niet open zetten voor de vervolgd, kwamen de vervolgers zelf. Met alle gevolgen van dien voor joden en niet-joden. Maar toch het meest voor de joden. Had ons volk toen als één man de houding aangenomen van het deense volk, er zouden veel meer levens van joden gered kunnen zijn. Maar al te gemakkelijk hebben we het de Duitsers gemaakt in het opsporen van joden. We tekenden braaf verklaringen dat we geen jood waren. Zij die dat niet konden doen, waren zo makkelijk te registreren. En de registratie betekende hun dood.

De haat van de niet-jood tegen de jood is altijd haat en verzet van de heiden tegen de verkiezing Gods. Tegen het welbehagen des HEREN. Alleen daarom al hebben we alle antisemitisme te schuwen als de pest. En alleen al daarom hadden we ook als Gereformeerde kerken zowel voor als na 1940 moeten spreken en handelen. We hadden alles moeten doen wat in ons vermogen was om zo veel mogelijk joden te redden.

Hochhuth heeft ook voor ons geschreven.

een bittere werkelijkheid. Het verbijsterende ontslag van drs. Nieboer als leraar aan de Geref. H.B.S. van Groningen is daarvan een duidelijk bewijs.

Inderdaad, ik ben het geheel met je eens, het zou een volkomen dwaasheid zijn ooit tot kerkleer te verheffen dat de synodaal Geref. Kerken valse kerken zijn. En zelfs méér dan dwaasheid, zoiets zou onze kerken tot een secte maken!

Het feit dat je zo duidelijk verklaart niet tot de mannen van mening-D te willen behoren en je verklaring dat het dwaasheid zou zijn de stelling dat de Geref. Kerken valse kerken zijn tot kerkleer te maken wijst er op dat er tussen jou, ds. Meester en mij **wat de hoofdzaak betreft** geen verschil van opvatting bestaat. Want het ging er ds. Meester en mij in éérster instantie, ja in feite alléén om, verzet aan te tekenen tegen de opvatting dat **confessionele trouw** zonder meer impliceert de veroordeling van de synodaal Geref. Kerken als valse kerken in de zin van art. 29 der Ned. Gel. Bel. Wij poneerden en poneren dat **confessionele trouw** deze veroordeling **niet** eist en dat het verwerpen van dit oordeel **zonder meer** betekent een loslaten van of ingaan tegen de confessie.

Ik wil nu ingaan op de concrete vragen die je in je brief aan mij stelt.

In je eerste vraag stel je een bepaald „geval” Dit namelijk, dat, indien de gereformeerden in de vorige eeuw eens tot de opvatting gekomen zouden zijn dat de Ned. Herv. Kerk, uit de vorige eeuw **geen** valse kerk was en deze gereformeerden naar deze opvatting zouden hebben gehandeld en zij dus zouden zijn teruggekeerd tot de Ned. Herv. Kerk wij vandaag nog Hervormd zouden zijn. Aan het stellen van dit „geval” knoop je dan de conclusie vast dat wij dan nu gezegd zouden hebben dat de opvatting dat de Ned. Herv. Kerk uit de vorige eeuw een valse kerk was het veld had moeten ruimen voor de opvatting dat de Ned. Herv. Kerk een ware kerk was. En je eindigt dan met de klemmende vraag: wat was er dan eigenlijk gebeurd?

Op deze vraag nader ingaande wil ik beginnen met de opmerking dat ik mij uit overtuiging verzet tegen deze methode van redenering en die daarom zonder meer afwijst. Want dit is een methode welke uitgaat van een denkbeeldige, een **onwerkelijke** situatie, een situatie die nooit heeft bestaan. Vanuit zulk een situatie gaat men vervolgens redeneren en concluderen. En men komt zodoende tot veronderstellingen die nog veel meer de bodem van de historische werkelijkheid hebben verlaten. Maar 't resultaat van zulk 'n redentatie is het — onbedoeld — wekken van de suggestie dat de opponent in een hoek staat waar hij nooit stond en ook niet staan wil. Men begint door zó te redeneren met onrecht te doen aan zijn opponent. En bovendien raakt het zo opgezette betoog hem niet!

Deze redeneer-methode is te meer verwerpelijk wanneer ze niet maar alleen van een **gefingeerde** werkelijkheid uitgaat maar bovendien ook nog van een die **in flagrante strijd** is met de historische werkelijkheid. Wij hebben ons steeds verzet tegen redeneringen als: indien Adam niet gevallen was, wat zou er dan zijn gebeurd? Enz., enz. Terecht is gezegd: zulk een redenering is pure scholastiek. Want Adam is gevallen. En nu moet men niet gaan redeneren over wat er zo al zou kunnen gebeurd zijn als die val niet had plaats gevonden.

Welnu zo zeg ik ook van jouw redenering: ze is me te „scholastiek”. Ze gaat niet uit van de nuchtere feiten. En als het om een taxatie van **historische** gebeurtenissen gaat moet men per se van de feiten uitgaan en niet van fantasieën. Ik wijs met nadruk op deze verkeerde manier van redeneren omdat ze maar al te vaak wordt gehanteerd en reeds heel veel kwaad heeft aangericht.

Ik schreef zo juist: je stelde een volkomen imaginair geval. En dan een dat met de werkelijkheid in flagrante strijd is. Want wat is in de zaak die je aansnijdt de echte, onomstotelijke werkelijkheid? Deze, dat in de vorige eeuw tienduizenden gereformeerden met alle kracht de stelling hebben verdedigd dat de Ned. Herv. Kerken **niet** zonder meer als valse kerken mochten worden geschouwd! Deze gereformeerden hebben dus metterdaad gedaan wat je in je vraag van de gereformeerden veronderstelde dat ze **niet** gedaan zouden

gelieve zouden verkondigen. Dat ze de sacra hebben. Deze gereformeerden — het waren de dolerenden — achtten hun „opvatting” dat de Ned. Herv. Kerken **niet** zonder meer als valse kerken mochten worden beschouwd zelfs zo belangrijk, zo principieel, dat als de Afgescheiden Kerken hen in deze opvatting niet hadden vrijgelaten zij zelfs een vereniging met de Afgescheiden Kerken zouden hebben geweigerd. Maar juist deze gereformeerden hebben de reformatie der kerk met alle energie ter hand genomen! En ten gevolge daarvan hebben ze tenslotte met de Ned. Herv. Kerk in haar concrete gestalte gebroken. Niet alleen met de besturen ervan „maar ook met de leden in corporatieve en plaatselijke zin”. Een man als Mr. Dr. W. van den Bergh verklaarde zelfs dat ieder die in de Ned. Herv. Kerk onder het juk der synodale hiërarchie bleef dag in dag uit alle geboden van de wet des HEREN overtrad! Maar ook deze Van den Bergh weigerde per se de Ned. Herv. Kerken zonder meer als valse kerken te betitelen. Hij was bevreesd dat hij daardoor zou aantasten, minachten en tegenstaan wat God nog in de Ned. Herv. Kerk wilde doen.

De feiten zijn dus zó dat in de vorige eeuw grote massa's gereformeerden inderdaad de opvatting huldigden dat de Ned. Herv. Kerken uit de vorige eeuw **niet** zonder meer als valse kerken beschouwd mochten worden. Wel waren zij er diep van overtuigd dat men met de kerkelijke zonden welke in die kerken heersten moest breken. En dat hebben ze tenslotte ook in Gods Naam gedaan. Ze verwierpen de on-schriftuurlijke hiërarchie welke in die kerken wederrechtelijk aan de macht was. Ten gevolge daarvan werden ze toen door de machthebbers in de Ned. Herv. Kerk uitgeworpen. Maar op hun beurt verwierpen zij dat vonnis als in strijd met Gods Woord en zetten het kerkelijke leven naar de oude kerkelijke normen voort. Zo kwam er weer een begin van kerkreformatie. Maar **ook daarna** bleven deze gereformeerden weigeren de Ned. Herv. Kerken zonder meer als valse kerken te diskwalificeren, in de zin van art. 29 der Ned. Gel. Bel. Zo'n generaliserend oordeel over die kerken durfden ze niet aan!

Wanneer je dan vraagt: wat zou er gebeurd zijn als de gereformeerden in de vorige eeuw de Ned. Herv. Kerk **niet** als valse kerk hadden beschouwd en naar die opvatting hadden gehandeld, dan is het korte antwoord op deze vraag: Wel, grote massa's gereformeerden hebben inderdaad de Ned. Herv. Kerk **niet** als valse kerk willen beschouwen, maar zij hebben wel **positief** gedaan **wat in de kerk eis des Heren is**. En toen en zo is er een reformatie der kerk tot stand gekomen

Je stelling dat het **niet** diskwalificeren van een kerk als valse kerk er noodzakelijkerwijs toe moet leiden dat men tot die kerk terugkeert wordt dus door de historische feiten vierkant weersproken.

de opvatting der afgescheidenen

Met het bovenstaande is je eerste vraag evenwel nog niet volledig beantwoord. En daarom wil ik er nog wat meer over zeggen.

Het is namelijk inderdaad zó dat vele gereformeerden uit de vorige eeuw de Ned. Herv. Kerk van die dagen wel als een valse Kerk hebben beschouwd. Men vond deze gereformeerden onder de Afgescheidenen. De Akte van Afscheiding waarmee de kerkeeraad van de gemeente van Ulrum zich van het Ned. Herv. Kerkgenootschap afscheidde veroordeelt de Ned. Herv. Kerk uitdrukkelijk als valse kerk.

Maar om de opvatting van deze Afgescheidenen op dit punt zuiver te kunnen beoordelen moet men daarvan nog wat meer zeggen. 't Is namelijk zo dat niemand van de leiders der Afgescheidenen **zonder meer** verklaard heeft dat de Ned. Herv. Kerk een valse kerk was. Hun oordeel was genuanceerder. Zij werkten ook ten opzichte van de Ned. Herv. Kerk niet met een gemakkelijk, maar de werkelijkheid altijd onrecht aandoend, zwart-wit-schema. Ik wil ten bewijze daarvan enkele dingen noemen. Het gaat daarbij om de daden en woorden van mannen die met hart en ziel afgescheiden waren.

Ik denk in de eerste plaats aan Van Velzen. Deze was een van de krachtigste verde-

digers van de Afgescheidenen en de Afgescheiden Kerken. Op prachtige wijze heeft hij dat b.v. gedaan tegenover Groen van Prinsterer. Van Velzen was een man die met alle energie de leer der kerk verdedigde en vlijmscherp de Ned. Herv. Kerk veroordeelde. Maar hij had er geen bezwaar tegen om als men hem dat vroeg in een Herv. Kerk het evangelie te verkondigen. Hij greep de kans om dat daarin te doen met beide handen aan. Zo trad hij b.v. meer malen des Zondags op in de Herv. Kerk van IJsselmuiden. En wat Van Velzen deed deden ook anderen.

Ik noem in de tweede plaats Helenius de Cock. In zijn brochure „De Afscheiding” verdedigt hij met grote vaardigheid en warm enthousiasme de afscheiding van de Ned. Herv. Kerk. Scherp kritiseert ook hij de zonden van deze kerk. Uitdrukkelijk verzekert hij zelfs dat er voor deze kerk geen hoop is op herstel. Om Gods wil moet men haar daarom verlaten. Maar tegelijk constateert hij met vreugde in verband met die kerk: „Mensen worden bekeerd, het aantal leraren, die de waarheid liefhebben en verkondigen is vermeerderd, en zelfs aan één der lands-akademiën zijn twee Hoogleraren in de Godgeleerdheid, die bekend zijn als handhavers en verdedigers van ons geloof. En waarlijk dit is alles waar.

Geen enkele poging zal ik aanvaarden om al dit verblijdende enigermate te verdonkeren. Met blijdschap, met grote blijdschap zelfs, wil ik dit erkennen en de Here danken, dat Hij het geeft, terwijl ik bid dat vele gelovigen getrouw gemaakt en vele zondaren bekeerd mogen worden. En wie zou niet bidden voor de mannen die aan onze Universiteiten de waarheid onzes Gods belijden en verdedigen? Neen, ik ben van de ijver voor eigen kerkgenootschap niet sterk genoeg doordrongen om de dodelijke slag voor de Hervormde Kerk te begeren. Het rijk van onze Here Jezus Christus is niet binnen de enge grenzen van enig kerkgenootschap, ook niet binnen die der Afgescheiden kerk besloten. Daarom kan ik mij verblijden, indien Christus maar verkondigd, en door die verkondiging zondaren voor het koninkrijk van onze dierbare Heiland en Zaligmaker gewonnen worden” (blz. 59/60).

Zo schreef Helenius de Cock.

De derde Afgescheidene welke ik wilde noemen is Prof. Lindeboom. Ook hij verklaarde van de Ned. Herv. Kerk dat zij een valse kerk was. En hij heeft in de dagen vóór de vereniging van 1892 er rusteloos zijn best voor gedaan dat de dolerende broeders dit óók zouden verklaren. Maar terwijl Lindeboom zo oordeelt over de Ned. Herv. Kerk sprak hij tegelijk daarbij uit dat naar zijn overtuiging **alle** ware gelovigen die in het Herv. Kerkgenootschap leven „naar hun **geestelijk leven**” toch metterdaad tot de ware kerk van Christus behoorden!). Voorts waren, zo verzekerde hij, alle afgescheidenen en dolerenden „het onder elkander volkomen eens” hierover „dat er ook in de Herv. Kerk, ja, zelfs in de Roomse Kerk nog overblijfselen zijn van de Kerk en een werking van de genade des Verbonds”²³). En ten opzichte van de opvatting der dolerenden dat er ook kerkelijke gemeenschap bestaat die niet „op kerkelijke corporatie of institutie, maar op de verhouding uit kracht des Genadeverbonds en des Doops” betrekking heeft, verklaarde Lindeboom dat het daarin gaat over een opinie waarover „steeds de gevoelens onder ons en ook vroeger in de Geref. Kerk inzake de Roomsens onderscheiden waren”²³).

Zo oordeelden de Afgescheidenen in de vorige eeuw.

Maar bovendien — en dat is voor de kwestie waar het ons nu om gaat het belangrijkste — geen enkele Afgescheidene dacht er aan te **eisen** dat men op grond van de belijdenis de Ned. Herv. Kerk zonder meer als valse kerk zou beschouwen. En ze dachten er evenmin aan de broeders die de Ned. Herv. Kerk **niet** als valse kerk beschouwden reeds daarom als afwijkers van de belijdenis te diskwalificeren. En de idee dat zulke broeders voorwerp van kerkelijke tucht zouden moeten worden is in hun hoofd nooit opgekomen!

Neen, ook de Afgescheidenen hebben alle accent gelegd **op het positieve**. Namelijk daarop dat de kerken waartoe zij behoorden, de Afgescheidene, de Chr. Geref. Kerken metterdaad ware kerken van Christus zouden zijn. Dat wil zeggen: Dat ze het Evan-

menten recht zouden bedienen. Dat ze een licht zouden zijn voor de wereld — hoe heeft Lindeboom daarvoor geijverd! Dat ze door het vertonen van de gestalte van Christus alerwege gelovigen en ongelovigen tot zich zouden lokken met de erkenning: wij willen met u gaan want wij zien dat de Here met u is. En je weet hoe verbazingwekkend de Afgescheidene, de Chr. Geref. Kerken, gescheiden kerken door zo te zijn in de vorige eeuw zijn gegroeid.

Zo positief arbeidende en onwrikbaar trouw zijnde aan de concrete kerk waartoe ze door Gods genade mochten behoren, was er bij de Afgescheidenen geen spoor van krampachtigheid in hun houding ten opzichte van de Ned. Herv. Kerk. Zij zagen met scherpe blik de zonden van deze kerk. En ze noemden die duidelijk bij de naam. Maar ze erkenden ook en zelfs dankbaar wat daarin nog aan werk van de Heilige Geest, aan werking van het verbond, aan kerk was overgebleven! Neen, niet om daarna te zeggen: Dat is er bij u allemaal nog, het staat er dus met u nog niet zo slecht voor. Neen, uitgaande van wat God nóg gaf en nóg deed, dat ten volle erkennend, riepen zij de Hervormde broeders op om nu **geheel en al** te gaan leven naar de wil des Heren, ook en vooral naar

Diens wil ten aanzien van het leven der kerk! Ze waarschuwden er ernstig voor dat wat God nóg gaf niet te hanteren als een grond om nu verder maar niets te doen, of, nog erger, als een oorzaak tot roem te gebruiken, om op die wijze tenslotte ook dat wat God nóg gaf geheel te verspelen.

Om alle misverstand te voorkomen moge ik aan het geschrevene nog toevoegen dat je uit het bovenstaande niet moet concluderen dat ik het met de genoemde beschouwingen en daden van de Afgescheidenen eens ben! Wel ga ik van harte accoord met hun overtuiging dat men een broeder die de vrijmoedigheid mist om de Herv. Kerk een valse kerk te noemen niet daarom moet verketteren.

Dit wilde ik je antwoorden op je eerste vraag.

Maar — ik moet ophouden want mijn plaatsruimte is reeds meer dan verbruikt! Volgende week D.V. verder.

C.V.

¹⁾ Waar zijn wij en waar gaan wij heen?

1891, blz. 79.

²⁾ Mag en zal de vereniging doorgaan?, 1892, blz. 13/14.

³⁾ Idem, blz. 14.

Over de hermeneutische grondconceptie van de reformatie

II.

Wie nu de reformatorische opvattingen omtrent de exegese, de interpretatie, de hermeneuse van de Heilige Schrift wil leren kennen kan niet beter doen dan zich helder voor ogen te stellen wat het centrale moment van de grote reformatie der kerk is geweest.

Dit dominerende moment in de kerkhervorming van voor vier en halve eeuw treedt als van zelf aan het licht als men de geloofsworsteling van Luther nagaat uit de eerste jaren van zijn professoraat in Wittenberg.

Luther houdt zich in die tijd met grote energie bezig met de uitlegging van de Heilige Schrift. Die was voor hem allermint een louter intellectuele, wetenschappelijke bezigheid. Integendeel, zelden was in iemand theologische activiteit zo vervlochten met innerlijke strijd en geladen met geestelijke spanning als in Luther. Het ging hem daarin vooral om de betekenis van de gerechtigheid Gods zoals daarover in de Schrift steeds wordt gesproken. In de in Luthers dagen gangbare theologie en prediking werd deze voorgesteld als de eigenschap van Gods vergeldende, straffende gerechtigheid. Als Luther de uitdrukking gerechtigheid Gods hoorde rees voor hem op het beeld van de Christus triumfator, zwevende boven de aarde, met in zijn hand een groot zwaard, symbool van het vernietigend vonnis dat Hij over de zondaren voltrekken zou. Luther wist het toen reeds dat tegenover het verpletterend oordeel van Gods gerechtigheid over de zonde niets kon standhouden. Ook niet de in de kerk alom geëiste en aangeprezen vroomheid, die bestond in het streven met behulp van de door de kerk geschonken sacramentele genade een eigen gerechtigheid te verwerven. Die gerechtigheid zelfs het allermint! Want Luther had het geleidelijk reeds ingezien dat het jagen naar zulk een gerechtigheid de hardnekkigste hoogmoed, het grootste zelfbedrog en de meest geraffineerde strik van Satan is. De vraag waar Luther toen tot aan de rand van de vertwijfeling mee worstelde was de vraag naar een *genadige* God. Het was de vraag: hoe kan ik God in zijn openbaring leren kennen als de genadige God en niet slechts als een alles verdoemende rechter?

In een uiterst intensieve omgang met de Schrift gaat Luther dan successief het licht op tot dat het opeens krachtig doorbreekt. Hij ontdekt vooreerst dat het werk Gods dat hij aanvanke-lijk met abstracte scholastieke terminologie probeerde te omschrijven vóór alles de zending en komst van Jezus Christus is, die reeds in de oude bedeling was voorspeld. Christus is zelf, in eigen persoon het eigenlijke werk Gods, het *opus Dei proprium*. Maar tegelijk verricht Hij het werk van God ook aan ons en in ons. Luther ging in onlosmakelijk verband met deze eerste ontdekking eveneens verstaan dat

ook de in de Schrift zo vaak genoemde gerechtigheid Gods christologisch, men kan ook zeggen: evangelisch moet worden verstaan. De gerechtigheid Gods is dus niet een eigenschap en een functie van Gods wezen an sich, krachtens welke Hij een ieder vergeldt naar zijn verdiensten. Neen, die gerechtigheid Gods is de daad Gods waardoor Hij ons in Christus rechtvaardigt uit vrije genade alleen door het geloof. Als daad Gods waardoor God ons rechtvaardigt wordt deze *iustitia Dei* nu concreet geopenbaard in de persoon van Jezus Christus. Dat wil zeggen: in zijn leven, sterven, opstanding. In het kruis van Christus valt Gods gericht immers met zijn liefde samen. In het kruis van Christus leert de mens God niet alleen kennen als Rechter maar bovenal als een genadige God. In de kruisdood van Christus wordt Gods oordeel over de zonde ten einde toe voltrokken, maar tegelijk wordt daarin de zondaar ook door God op grond van Christus' offer van schuld en straf vrijgesproken en met Hem verzoend. Christus is dus niet alleen de gerechtigheid Gods maar Hij *voltrekt* die ook. Dat betekent dat de gerechtigheid welke voor God geldt niet een *eis* is waaraan we moeten voldoen en evenmin een *werk* dat we moesten volbrengen. Die gerechtigheid is geen „actieve” maar een „passieve”, een „geschonkene”, een „vreemde” gerechtigheid. Dat wil zeggen: ze is een gerechtigheid die alleen in en door het geloof als genadegave van God in Christus wordt ontvangen. Er is daarbij in geen enkel opzicht van werk of verdienste van de mens sprake, maar alleen van het werk en de verdienste van Christus.

De belijdenis van de rechtvaardiging door het geloof was nu zowel voor Luther als voor Calvijn het eerste of voornaamste hoofdstuk van de leer of van het geloof. Ze wilden daarmee volstrekt niet zeggen dat die belijdenis als het uitgangspunt, het principe of het hoofdthema van een theologisch of dogmatisch systeem moest worden aangewend. Zo iets lag volledig buiten hun gezichtsveld. Neen, ze wilden daarmee alleen de waarheid en de werkelijkheid vertolken dat we in de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof, en alléén daarin, te doen hebben met de God die zich in Jezus Christus en in Jezus Christus alléén, en dan speciaal in de gekruisigde Christus, in genade naar ons neerbuigt, zijn aangezicht volledig in gunst naar ons toewendt, zich aan ons als de genadige God openbaart.

Of, anders gezegd: dat wij in de gekruisigde Christus, en alléén in Hem, de genadevolle God „hebben”. Dáárom zegt Calvijn dat de rechtvaardiging uit het geloof de *praecipuus sustinenda religionis cardo* is. Neen, niet het kernstuk vóór de ontwikkeling van een dogmatisch systeem, maar wel de alles beheersende voorwaarde voor het in stand blijven van de religie. Het is voor wie dit verstaat geen wonder dat

Inhoud „Opbouw”

Profeet contra profeet	H. de J.
Kerkelijk Leven	G.V.
Een correspondentie (I)	C.V.
Te Berde	A.
Over de hermeneutische grondconceptie van de reformatie	C.V.
Over de honoraria der predikanten	C.V.
Boekbespreking	K.D.
Persschouw	
Ingezonden	
Kerknieuws	

Calvijn betoogt dat de rechtvaardiging uit het geloof elke dag moet worden verkondigd. Wij moeten er immers uit leven!

* * *

Door de ontdekking van de gerechtigheid Gods als het concretissimum van het heilshandelen van God in Jezus Christus — het was, ik wijs daar nu reeds op, een *exegetische* ontdekking — ging voor de reformatoren ook een nieuw licht op over Gods genade. Genade was voor hen niet meer een substantiële zijnsorde, ook niet een bovennatuurlijke structuur en evenmin een donum superadditum. Neen, die genade is een Persoon. Of, nog precieser gezegd: ze is het zich toewenden van God naar de zondaren. Ze is Gods neerdalen naar ons in de Zoon zijner liefde. Genade is geen metaphysische maar een heilshistorische realiteit. Het woord genade is de aanduiding van een concreet gebeuren waarin Gods gerechtigheid functioneert op een wijze die voor de zondaar heil betekent. Genade kan daarom niet in algemene en anonieme termen beschreven worden. Ze is de Naam van Jezus Christus waardoor wij behouden worden. En omdat Gods genade dit alles is, kan ze ook alleen gekend worden in het existentiële betrokken zijn door het geloof op de concrete heilshistorische werkelijkheid van Gods eenmalige en daarom contingente heilsdaad in het kruis en de opstanding van Jezus Christus.

Onlosmakelijk verbonden met deze visie op de genade was een andere, een nieuwe kennis van de levende God en zijn openbaring en van de religieuze heilssituatie waarin de zondaar door de overmacht van Gods genade wordt geplaatst. God wordt door de reformatoren niet gekarakteriseerd als het hoogste zijn, dat in eeuwige zelfliefde in zichzelf rust en als het middelpunt van het universum alles naar zich toetrekt. Calvijn waarschuwt uitdrukkelijk tegen het opereren met de idee van een *Deus apud se*.²⁾ En hij wijst iedere speculatie over de vraag *quid est Deus* radicaal af.³⁾ God is vóór de reformatoren de handelende God, de God die in Jezus Christus naar de mensen toekomt. Hij is de hemelse Vader die zich uit ondoorgrondelijke en vrijmachtige genade in Christus, zonder de bemiddelende instantie van een sacramenteel kerkelijk instituut of een hiërarchisch priesterschap, tot het schepsel wendt. Hij is de God die hevige toorn over de zonde, maar juist in de handhaving van zijn toorn zijn liefde openbaart. De openbaring Gods is daarom niet de zichtbaarwording, de manifestatie van het hoogste goed. Zij is een daad van God. En zij bestaat primair in het neerdalen van God in Jezus Christus. Zij geschiedt bovenal aan het kruis van de Middelaar. Aan het kruis en in de opstanding van Christus schenkt God het heil en daarin, en daarin alléén, kennen we Hem als onze Vader. Dit kennen bestaat zeker niet in een intellectueel boven de openbaring uitgrijpen naar wat achter die openbaring ligt. Het is alleen mogelijk, het bestaat alleen in een existentieel, d.w.z. in een met de gehele persoon betrokken zijn bij het mysterie der godzaligheid. Dat wil zeggen: bij Gods unieke verlossingsdaad in de kruisdood van Christus waarin God de zonde tegelijk veroordeelt en verzoent. Ware Godskennis is er daarom alleen in het geloof waardoor de gerechtigheid Gods als gave van Gods genade wordt ontvangen en de mens tegelijk ontdekt wordt als zondaar. Het mysterie van de godzaligheid dat moet worden gekend is niet het mysterie van het transcendent en daarom verborgen goddelijke zijn, maar het mysterie van Gods daad van verzoening waarin Gods gerechtigheid tegelijkertijd zijn liefde is.

Uit het gezegde vloeit vanzelf voort welke de religieuze heilssituatie is waarin de zondaar

door Gods genade wordt geplaatst. Zij bestaat namelijk hierin dat God in Jezus Christus ons leven beslissend binnenkomt als onze God. In Jezus Christus richt God zijn verbond met ons op, roept Hij ons tot gemeenschap met zichzelf. In Jezus Christus staan wij *coram Deo*. Dat wil zeggen: In Jezus Christus staan wij van aangezicht tot aangezicht voor God als mensen die op grond van het kruisoffer van Christus verzoend zijn met God, Die daarom en zo onze genadige Vader is. De gemeenschap met God is altijd een gemeenschap in Christus door het geloof. Buiten Christus om ontmoet de mens de levende God alleen als een toernend Rechter. Er is van de natuurlijke, zondige mens uit geen weg naar God toe. Dat wordt ons in het kruis van Christus met alle nadruk gepredikt. Want aan dat kruis wordt de erbarmelijke situatie waarin de mens zich hier en nu bevindt ont-huld als een toestand van totale schuldigheid en verdorvenheid. Niets predikt onze zonde en schuld zo duidelijk en nadrukkelijk als het feit dat onze verlossing alleen door genade mogelijk is. Omdat de mens radicaal verdorven is is hij voor het heil restloos op Gods genade aangewezen. De belijdenis van de totale ver-

dorvenheid van de mens is daarom de keerzij van de belijdenis dat God ons alleen op grond van de verdienste van Christus rechtvaardig verklaart. De belijdenis van de rechtvaardiging door het geloof predikt ons dat in de mens geen enkele eigen religieuze mogelijkheid voorhanden is. In Christus staan alle menselijke verdiensten en prestaties zonder enig voorbehoud onder het vernietigende oordeel van God. Maar in Christus schenkt God ons tegelijk ook alle gaven van zijn heilsopenbaring.

(Wordt vervolgd)

C. V.

²⁾ In de Schrift worden Gods deugden vermeld quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: ut ista agnitio vivo magis sensu, quam vacua et metérica speculatione Inst. I, 10. 2.

³⁾ Zij die zich tot taak gesteld hebben hun krachten te wijden aan de beantwoording van de vraag: quid sit Deus, vermaken zich met blote bespiegelingen, quum intersit nostra potius, qualis sit et quid eius naturae convenit. Inst. I, 2. 2. Vgl.: I, 5. 9.

Over de honoraria der predikanten

We hebben in ons blad zelden, ik geloof zelfs nooit, geschreven over de honoraria van onze predikanten.

Dat deden we met opzet.

Want die honoraria zijn een delicate aangelegenheid.

We moeten er immers aan vasthouden om der wille van de naam van Christus, de heiligheid van zijn kerk, en de eer van de ambtsdragers dat die honoraria beslist niet het karakter van „loon” mogen dragen. Ze moeten zijn de gave die de gemeente met vreugde bijeen brengt opdat de haar door Christus gegeven herder met zijn gezin „zonder zorg van het evangelie kan leven.”

Het is niet best als een domine zijn werk om het geld verricht. Het is zelfs erg slecht als hij „erg op de centen” is. Predikanten die er altijd op uit zijn „geld te maken” kunnen geen echte herders zijn. Er zijn ook weinig dingen welke de ambtelijke arbeid zo bezoedelen en onvruchtbaar maken als de materialistische slimmigheid en uitgerkendheid welke een domine aan de dag legt. Er zijn ook — gelukkig — weinig dingen die zo in de gaten lopen. Al menen de mannen die zich aan dat kwaad schuldig maken meestal dat niemand hen dóór heeft.

Maar het is ook niet best als de gemeenten gierig zijn. Als de broeders en zusters in ruime materiële levensomstandigheden verkeren, zich zelfs allerlei luxe kunnen veroorloven — hetwelk hun natuurlijk van harte gegund is — maar tegelijk de predikant en zijn gezin in de steeds toenemende weelde niet laten meedelen.

Er is heel veel getobd in pastorieën om de eindjes aan elkaar te knopen.

Er is ook veel armoede geleden in pastorieën.

Meestal in stilte.

Er zouden daarvan aangrijpende verhalen te vertellen zijn.

Toen niet zo lang geleden op een diakonale vergadering werd uitgeroepen dat er momenteel geen armoede meer werd geleden in onze kerken riep een broeder: „behalve in sommige pastorieën!” Het is helaas ook in onze kerken zo dat er predikanten zijn die het maar zeer, zeer krap hebben.

Het leek me goed toe eens te publiceren wat mannen die geacht worden zo ongeveer dezelfde „status” te hebben als predikanten, momenteel aan tractement ontvangen. Misschien willen de gemeenten, en speciaal de kerkeradsleden, het honorarium van hun predikant daarmee eens vergelijken.

Ik begin met het salaris van een leraar, een volledig bevoegde, die een volledige betrekking (negen en twintig uren) en een en twintig dienstjaren heeft. Dat is dus normaliter een man van tussen de 45 en 50 jaar. En ik ga er van uit dat hij vier kinderen „te zijnen laste” heeft.

Hier volgt het gespecificeerde maandsalaris van zo'n leraar:

grondsalaris	f 1.701,—
uurcompensatie 5.3 %	„ 90,15
	f 1.791,15
af: pensioenpremie	„ 146,88
	f 1.644,27

hierbij komt bij aan:

kindertoelage 2 x f 46,48 = f 92,96	
2 x f 11,62 = f 23,24	
kinderbijslag 1 x f 28,66 = f 28,66	
1 x f 39,52 = f 39,52	
	„ 184,56
Totaal	f 1.828,83

Het jaarsalaris van deze leraar is dus 12 x f 1.828,85 = f 21.946,20.

Nu laat ik volgen het salaris van het Hoofd van een ULO school met meer dan zes leerkrachten, in het bezit van drie bijakten, die vier kinderen heeft, zeven en twintig jaar voor de klas staat en dus ook tussen de 45 en 50 jaar oud is:

grondsalaris (2e klas gemeente)	f 1.523,—
uurcompensatie 5.3 %	„ 80,72
	f 1.603,72
af: pensioenpremie	„ 131,51
	f 1.472,21
kindertoelagen en -bijslag	„ 185,58
	Totaal f 1.657,79

Het jaarsalaris van zo'n hoofd is dus f 19.893,48.

Een hoofd van een Ulo-school met dezelfde akten, een gelijk aantal kinderen maar die in een school werkt van zes leerkrachten heeft wat minder salaris — maar per jaar toch nog f 19.347,84.

Volledigheidshalve vermeld ik ook nog even dat een Ulo onderwijzer in het bezit van de hoofdakten en twee bijakten na 17 dienstjaren — als hij vier kinderen heeft — een salaris ontvangt van f 15.032,76.

Ik zal deze lijst completeren met de vermelding van het salaris van een hoofd van een lagere school. Als deze zeven en twintig dienstjaren heeft, vier kinderen bezit en in een school werkt met zes leerkrachten is zijn jaarsalaris f 15.878,48. Heeft zijn school méér dan zes leerkrachten dan wordt dit bedrag f 16.413,12.

Maar dit overzicht is nog niet volledig.

Want al deze functionarissen ontvangen nog meer!

In de eerste plaats wordt hun één maal per jaar 4 % van hun salaris — van het grondsalaris + de kindertoelagen — uitgekeerd als vakantie-toeslag en bovendien werd hun inkomen zo juist weer met 3½ % verhoogd. Net als dat bij alle rijksambtenaren het geval is. Over 1964 ontvingen zij deze verhoging in eens, gerekend naar het salaris op 1 september. In 1965 wordt deze 3½ % in het maandelijks uit te keren salaris verrekend.

Wanneer we deze vakantie-toeslag en salarisverhoging bij de genoemde bedragen optellen krijgen we de volgende jaarsalarissen (afgerond tot gulden):

De leraar	f 23.592,—
Het hoofd van de grote Ulo-school	f 21.385,—
Het hoofd van de kleine Ulo-school	f 20.798,—
De Ulo-onderwijzer	f 16.160,—
Het hoofd van een grotere Lagere School	f 17.644,—
Het hoofd van een kleinere Lagere School	f 17.069,—

Maar met deze cijfers zijn we er evenwel toch nog niet.

Het rijk betaalt nóg meer.

Als van een van deze onderwijzers de uit-gaven in verband met ziekte + de premie voor ziekteverzekering of ziekenfonds hoger zijn dan 5 % van het grondsalaris komt het meerdere voor rekening van het rijk! Dat kunnen grote bedragen zijn!

Bovendien geeft het rijk ook nog een tegemoetkoming in de ziektekosten en premies voor ziekteverzekering variërend naar gelang van de grootte van het gezin van f 205,— tot f 350,— per jaar.

De overheid stimuleert voorts de studie van de onderwijzers op krachtige wijze. Als een onderwijzer voor een akte studeert krijgt hij de helft van de studiekosten — de reiskosten horen daar ook bij — vergoed. En behaalt hij een akte dan ontvangt hij een bonus van ± f 650,—.

En nog is het einde niet. De premie krachtens de A.O.W. wordt voor de onderwijskrachten geheel door het rijk betaald. Bovendien is hun pensioen „waardevast”. Dat wil zeggen: het houdt gelijke tred met de stijging van het salaris wanneer de betrokkenen in dienst waren gebleven.

Tot zover dit verhaal.

Ik wil er alleen nog aan toevoegen, dat er predikanten zijn die niet meer dan acht en zelfs zeven duizend gulden aan honorarium — dat is zoiets als „erevergoeding” — ontvangen. En dat gemiddeld hun honorarium ongeveer tien duizend gulden bedraagt.

C. V.

BOEKBESPREKING

Verkenningen I

Opstellen over Kerk en Uitverkiezing door J. Kamphuis, Hoogleraar te Kampen. Uitg. Oosterbaan en Le Coindre, Goes. Prijs f 5,90 (R.B. serie f 3,90).

Het boek geeft vijf opstellen. De opschriften zijn:

- I Geeft art. 29 N.G.B. een momentopname?
- II Een reformatorisch of een Rooms dilemma?
- III De Katholiciteit der Kerk.
- IV Kruistocht tegen de Gereformeerde confessie.
- V Rechte richtlijnen?

In deze bundel vindt men terug wat de schrijver tevoren heeft geschreven in de Reformatie maar naar zijn eigen zeggen heeft hij er zo aan geschaafd dat de afkomst uit de kerkelijke weekblad-journalistiek onherkenbaar is geworden.

De kerk is een werk Gods en wat God werkt is altijd rijker dan mensen in een bepaling of definitie kunnen samenvatten. In navolging van K. Schilder beperkt de schrijver de kerk tot de ambtelijk-georganiseerde gemeente. Maar de kerk is meer en wijder. Hij schrijft (p. 70) dat uit de verhandelingen van Schilder en Deddens onomstotelijk is komen vast te staan dat de Schrift de ambtelijk-georganiseerde gemeente lichaam van Christus noemt. Dat zal wel waar zijn. 't Zou al heel vreemd zijn indien de gemeente het lichaam van Christus niet meer zou zijn omdat ze ambtelijk georganiseerd is. Maar de gevolgtrekking dat de kerk pas kerk wordt door de ambtelijke organisatie is niet juist. De kerk is er eerder dan haar organisatie, en ze is ook al eerder openbaar geworden. Vóór haar organisatie heeft de wereld haar al opgemerkt en al gezegd: „We hebben fijnen in het dorp, of Cocksens, en hun aantal neemt toe”. De gevolgtrekking dat ambtelijke organisatie niet nodig is, is even onjuist. Maar de kerk te beperken tot de ambtelijk-georganiseerde gemeente geeft een onzuiver begrip van de kerk. Het is ook in strijd met art. 28 N.G.B. dat zegt dat buiten de kerk geen zaligheid is. Hebben de broeders en zusters geen deel aan de zaligheid zolang ze niet opgenomen zijn in een ambtelijk-georganiseerde gemeente? Arme heiden die de klanken van het Evangelie heeft gehoord en wel Christus heeft gevonden maar geen ambtelijk georganiseerde gemeente kan vinden! Of is er buiten de kerk toch ook nog zaligheid? Dan deugt art. 28 niet.

„Waar twee of drie in mijn naam vergaderd zijn, daar ben Ik in hun midden”, zegt de Here. In een heel kleine ambtelijk-georganiseerde gemeente is de Here ook, maar Hij is er ook wanneer twee of drie in zijn naam vergaderd zijn zonder ambtelijke organisatie. Als twee of drie niet naar de kerk gaan en thuis rondom het orgel de Here willen dienen zijn ze niet in Jezus' naam vergaderd, ook niet wanneer men wel naar de kerk gaat maar om een ander Evangelie te horen. In de tropen is het gebeurd dat enige jonge gereformeerde militairen op zondag niet anders ter kerk konden gaan dan bij de uiterste vrijzinnigheid. Ze gingen de stad uit, zochten een rustig plekje in de vrije natuur en hielden daar hun godsdiensttoefening. Daar was geen ambtelijke organisatie maar ze waren in Jezus' naam samen en de Here was in hun midden. Daar was de kerk.

De ambtelijke organisatie van de gemeente is van God gegeven en niemand mag zich eraan onttrekken, maar het is niet alleen door de ambtelijke organisatie dat de kerk werkt in de wereld. Overal waar gelovigen getuigenis van Christus geven en het licht van Christus laten

schijnen kan men de kerk horen en zien. Als een gelovige vrouw haar ongelovige buurvrouw waarschuwt dat het met zo'n leven in ongelof niet goed komt, spreekt daar de kerk. Die buurvrouw denkt: „Wat zou ze ervan weten?” Maar Jezus zegt: „Ze weet het heel goed: Wat gij binden zult op de aarde zal in de hemel gebonden zijn.” Daar is geen ambtelijke organisatie maar de kerk is er wel en zij bedient de sleutel van het koninkrijk der hemelen.

De schrijver heeft er groot bezwaar tegen dat de kerk boven-tijdelijk wordt genoemd. Waarom? Is de kerk dan een tijdelijke verschijning evenals elke menselijke organisatie? Is alles wat de Here in de voorgaande eeuwen vergaderd heeft voor de kerk verloren? Is het niet de kerk die de Here zijn bruiloftsmaal zal binnenbrengen om eeuwig met Hem te zijn? „Boventijdelijk” is een kunstterm, door de wijsbegeerte uitgevonden, en ik weet niet wat de wijsbegeerte met haar kunsttermen bedoelt. Laat men over de kerk tot gewone mensen in gewone taal spreken. De kerk is niet tijdelijk als wat mensen in elkaar zetten. De kerk heeft de tand des tijds niet te vrezen.

De schrijver heeft een opstel over de katholiciteit van de kerk. Hij haalt met instemming uit de catechismus van Calvijn dit woord aan (p. 53): „Wat wil het woord katholiek of algemeen zeggen? Het betekent dat gelijk er slechts één hoofd der gelovigen is, zij ook allen tot één lichaam samengevoegd moeten worden, zodat er niet meerdere kerken zijn maar slechts één enkele, die over de gehele wereld verbreid is”. Wanneer ik dat woord van Calvijn met mijn gereformeerde ogen mag lezen ben ik het ermee eens, maar wanneer Calvijn daar mocht spreken van de ambtelijk-georganiseerde kerk is het verre van juist wat hij zegt, want ambtelijk-georganiseerde kerken zijn er zeer vele, over de hele wereld verspreid. We moeten niet Rooms worden en staan naar een organisatie van de wereldkerk. Van zulk een organisatie weet de Schrift niets.

De schrijver vindt in dit woord van Calvijn mooi dat de imperatief van de kerkvergadering er ook in is uitgedrukt. Die imperatief vindt hij in het woord moeten. Hij ziet daarin een roeping en opdracht voor de gelovigen. Maar dit moeten is geen imperatief. Dit moeten is hetzelfde als het moeten in de woorden van Jezus: „Al deze dingen moeten geschieden”. Naar de raad en de wil Gods moet het zo, maar dat is geen bevel tot die dingen om te voorschijn te komen.

De schrijver heeft het ook over subjectivisme en objectivisme. Art. 5 N.G.B. zegt dat wij de Schrift houden voor heilig en canonic inonderheid omdat ons de Heilige Geest getuigenis geeft in onze harten dat ze van God zijn. De schrijver zegt het niet maar uit zijn redenering (p. 29 v.v.) volgt dat het maar beter was indien het niet in de belijdenis stond want men heeft er niets aan en het leidt maar tot subjectivisme. Een belijdenis moet niet wat zeggen waar men niets aan heeft.

De schrijver prijst het in De Cock en de Afgescheidenen dat ze voor de dag durfden te komen met art. 29 N.G.B., dat spreekt van de ware en van de valse kerk. Hij schrijft (p. 34): „Want zeker: Rome was in de jaren van het ontstaan der gereformeerde belijdenisgeschriften als valse kerk te kennen, zoals dat trouwens in de vorige eeuw naar het oordeel der Afgescheidenen met de Ned. Herv. Kerk het geval was. Maar dat was dan ook alleen zo door het geloof en vanwege het Woord Gods.” De Afgescheidenen hebben zich vergist. Ik geloof niet dat de tachtig broeders die 4 jan. '86 werden geschorst ambtsdragers van de valse kerk waren, ambtsdragers in de synagoge van satan. En niemand gelooft dat. Maar hoe kan, zoals de schrijver zegt, zulk een vergissing een oordeel door het geloof zijn en vanwege het Woord Gods?

Art. 29 spreekt van de valse kerk. De schrijver prijst de belijdenis dat ze wil belijden wat de Schrift zegt en voert als bewijs aan een verwijzing naar Openb. 2 : 9, die aan de rand is genoteerd. „Geen duidelijker bewijs”, zegt de schrijver. Ik vind die bewijspplaats niet erg gelukkig gekozen. De Here noemt hen die zeggen dat zij Joden zijn en het niet zijn een synagoge des satans. De Here spreekt daar niet van een valse kerk maar van een synagoge des satans. Dat is niet hetzelfde. Waar vinden wij een synagoge des satans? Daar waar aan de duivelen geofferd wordt, en dat gebeurt in de tempels der heidenen, zoals Paulus zegt: „Ik zeg u dat hetgeen de heidenen offeren zij het de duivelen offeren”. De synagoge des satans zijn de heidenen met hun tempels. En daarmee stelt de Here hen gelijk die zeggen dat zij Joden zijn en het niet zijn. Zo spreekt de Schrift wel meer, b.v. in Ezechiël 16: „Uw vader was een Amoriet, uw moeder een Hethietische”. Al kon ieder wie het gold ook zijn stamboom opvoeren rechtstreeks tot Abraham en al had hij ook geen druppel Amorietisch of Hethietisch bloed in de aderen, door zijn zonde was hij toch aan Amoriet en Hethiet gelijk.

Art. 29 N.G.B. zegt van de ware en van de valse kerk: „Deze twee kerken zijn lichtelijk

van elkander te onderscheiden”. Daarmee klopt niet wat de schrijver op p.p. 35-36 zegt van Luther, Melancton, Calvijn, Juliana van Stolberg en veel meer anderen. Hij schrijft: „Wat dacht men? Dacht men werkelijk dat toen Luther in 1517 zijn stellingen aansloeg aan de deur van de slotkapel in Wittenberg, of toen hij een paar jaar later de pauselijke excommunicatie-bul en het canonische recht aan de vlammen prijs gaf, nadat hij publiek reeds van antwoord gediend had met die voor ons veelzeggende titel 'Tegen de vervloekte bul van de Antichrist', dat toen voor de mensen die belijdenis van valse kerk, zeg maar, gesneden koek was?” Wat lichtelijk te onderscheiden is, is gesneden koek. Waren de grote reformatoren zo dom dat ze niet konden onderscheiden wat licht te onderscheiden is? Ik houd mij aan art. 29 en zal geen kerk vals noemen die ziek is, en erg ziek. Het is een lichte zaak een zieke van een dode te onderscheiden. De valse kerk is een dode. De broeders van de Afscheiding hadden wat matiger kunnen zijn in hun uitdrukkingen, het zou de goede zaak ten goede zijn gekomen. Ik kan heel goed begrijpen dat ze zich wel eens hebben laten gaan, maar uit het begrijpen volgt nog niet het goedkeuren. Prof. Kamphuis zegt (p. 17) dat de Afscheiding profetisch heeft gekarakteriseerd. Er is in de laatste jaren een eigenaardig gebruik gemaakt van het woord profetisch. Woorden krijgen hun betekenis door het gebruik. Ik heb me meermalen afgevraagd of het woord profetisch door het gebruik de betekenis heeft gekregen van onbesuisd.

De schrijver keert zich met recht tegen de voorstelling die Ds. Schoep van de kerk geeft (p. 138). We lezen dat Ds. Schoep zegt dat het lichaam van Christus bij de aanvang in den beginne volledig gegeven is in Christus zelf, en in de Zoon van God van de aanvang af de ganse kerk aanwezig is en dat Christus in de kerk op aarde uitwaaiert. Het woord uitwaaiert is van Ds. Schoep. Als de ganse kerk van den beginne af in Christus aanwezig is, waarom moet Hij zich dan de kerk vergaderen? Uitwaaiert is het tegendeel van vergaderen. Ds. Schoep moet een wijziging aanbrengen in Zondag 21 en de woorden „die zich uit het ganse menselijke geslacht een gemeente vergadert” vervangen door de woorden „die over het ganse menselijke geslacht een gemeente uitstrooit”. Maar de voorstelling van zaken die prof. Kamphuis daar tegenover stelt is ook niet juist. Hij schrijft: „Het kerklidmaatschap is dus geen gevolg van een zich voegen bij de vergadering die als vergadering van Christus te onderkennen is aan de in de belijdenis genoemde kenmerken”. Dit is gezegd tegen Ds. Schoep. Maar het lidmaatschap van de kerk is een gevolg van het geloof in Christus. Zondag 12 zegt dat ik door het geloof een lidmaat van Christus ben.

Men kan toch niet een lidmaat van Christus zijn zonder van zijn kerk te zijn want dan zou er buiten de kerk toch ook zaligheid zijn. Omdat een mens door het geloof van Christus is, daarom zoekt hij in gehoorzaamheid aan het woord van Christus opname in de ambtelijk-georganiseerde gemeente. Iedere kerkeraad weet dat want iedere kerkeraad doet onderzoek naar het geloof van ieder die opgenomen wil worden om te weten of die man of die vrouw van Christus is, en niet om te zien of die man of die vrouw geschikt is om door opname in de gemeente van Christus te worden. Dat laatste lijkt me wat erg Rooms.

Het vierde opstel draagt tot opschrift „Kruistocht tegen de Gereformeerde confessie”. De schrijver spreekt van een frontale aanval, ondernomen door de mannen van de Wijsbegeerte der Wetsidee en van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte.

De schrijver betoogt dat de beoefening van de wijsbegeerte niet aan de verwachting heeft beantwoord, en dat zeg ik dan heel zacht. Het komt mij voor dat de schrijver niet altijd billijk is tegenover de broeders en dat een van de oorzaken van deze onbillijkheid is 's schrijvers onzuiver begrip van de kerk waar ik reeds op heb gewezen. We vinden dat weer op p. 133 waar de schrijver zegt: „Het is dan ook het ambt, weer in de zin van roeping, aller gelovigen zich van degenen die niet van de kerk zijn af te scheiden en zich bij deze vergadering te voegen. Het staat allemaal duidelijk te lezen in art. 28 van de Geloofsbelijdenis. Dat ziet alles op de kerk die er van den beginne der wereld is geweest en tot het einde toe zijn zal, zoals art. 27 nadrukkelijk stelt”. Maar art. 28 N.G.B. is niet duidelijk. Het maakt een fout in de redenering door te spreken over de ambtelijk-georganiseerde plaatselijke kerk alsof het nog sprak van de kerk die van het begin der wereld geweest is en eeuwig zal blijven. Deze fout in de redenering van art. 28 heeft er blijkbaar velen op een dwaalspoor gebracht.

De beoefenaars van de wijsbegeerte willen oecumenisch-christelijk zijn en geven daaraan uitdrukking in een formulering die op p. 116 zo wordt weergegeven: „Dat is het religieuze grondmotief van de Woord-openbaring dat samen is te vatten in de drieheid schepping, zondeval en verlossing door Christus Jezus in de gemeenschap van de Heilige Geest”.

Wat heeft prof. Kamphuis tegen dit grondmotief, zoals het wordt genoemd? Niets dan alleen dit dat het er niet moest zijn en dat daar de drie formulieren van enigheid moesten staan. Maar men kan wel een goed christen zijn zonder de drie formulieren te hebben als belijdenisgeschriften. Op de synode van Dordrecht waren broeders uit het buitenland, bekwaam geacht om mee te oordelen en daarvoor genodigd, maar niet één van de buitenlandse kerken heeft de Artikelen tegen de Remonstranten als belijdenis aanvaard. Was het toen zo maar uit met hun rechtzinnigheid? De beoefening van de wijsbegeerte onder ons zoals die in de jaren dertig begon heeft velen teleurgesteld. Het verloop zou niet anders zijn geweest indien in de plaats van het genoemde grondmotief de drie formulieren hadden gestaan. Wat is er ondanks de drie formulieren van de kerken geworden en van Kampen (Oudestraat) en van gereformeerde scholen?

In het laatste opstel, Rechte Richtlijnen? keert de schrijver zich tegen de richtlijnen voor de behandeling van de leer der uitverkiezing die de generale synode van de Ned. Herv. Kerk in 1961 heeft getrokken. De leer der uitverkiezing is een moeilijke leer. De broeders in Dordrecht 1619 maanden met recht tot voorzichtigheid. De richtlijnen die de Hervormde synode heeft getrokken zijn niet goed. Maar ik geloof niet dat voor iemand die moeite heeft met het stuk der uitverkiezing de zaak veel duidelijker zal zijn geworden na het lezen van dit opstel. Petrus zegt: „Beijvert u daarom te meer, broeders, om uw roeping en verkiezing te bevestigen”. De schrijver haalt met instemming aan de verklaring van Greijdanus van deze tekst (p. 195). Ik kan deze verklaring zo duidelijk niet vinden. Het komt mij voor dat Greijdanus hier wordt geleid door de dogmatiek. Laten we dat woord van Petrus lezen zoals het er staat en doen wat ons daar wordt gezegd en het onnaspeurbare aan de Here overlaten. Wat wij doen moeten zegt Petrus ons duidelijk genoeg. Doen wat het Woord des Heren ons zegt en het onnaspeurbare aan de Here overlaten, dat is amen zeggen op het Woord des Heren.

Het boek verschijnt in een nette uitvoering, het telt 223 bladzijden en is gebonden in een blauwe band met plat- en rugtitel in goud.

K. Doornbos.

PERSSCHOUW

Ons gebed in verband met de generale synode

Hierover schreef ds Waagmeester in het kerkblad van Hasselt het volgende:

De vorige week werd me een vraag gesteld over het gebed in de samenkomsten der gemeente voor de werkzaamheden der generale synode. De broeder, die mij de vraag stelde, had voor zichzelf enige moeite gehad met wat er zondag 23 aug. in de avonddienst was gebeden. 't Is me niet mogelijk dat woordelijk weer te geven, maar in de dienst der gebeden werd o.a. gevraagd, of de HERE de broeders afgevaardigden de genade en de wijsheid wilde geven om zonder aanzien des persoons het onrecht, dat in mindere vergaderingen geschied is, te onderkennen en aan te wijzen.

Iemand anders had gemeend, dat er minder resoluut was gesproken, nl. over het onrecht, dat in mindere vergaderingen geschied kan zijn.

Ik heb echter inderdaad in het gebed gesproken van het onrecht, dat geschied IS. En de vragende broeder meende, dat het moeilijk was, dat zó mee te bidden.

We dachten beiden aan de kwestie van Groningen-Zuid. U weet allen, dat is de kerk, waarin ds A. van der Ziel geschorst is.

Deze dienaar des Woords is geschorst door de kerkeraad van Groningen-Zuid, terwijl de kerkeraad van de naastgelegen gemeente Groningen-Noord en de classis Groningen het oordeel van schorsenswaardigheid niet durfden uitspreken.

Nu komt het mij voor, dat iedereen zonder moeite meebidden kan, of de HERE de broeders in Rotterdam-Delfshaven genade en wijsheid wil geven om zonder aanzien des persoons het onrecht, dat in mindere vergaderingen geschied is, aan te wijzen.

Het is immers duidelijk, dat hier onrecht is gedaan. Als de kerkeraad van Groningen-Zuid recht geoordeeld heeft, dan is het oordeel van Groningen-Noord en van de classis Groningen niet recht. En omgekeerd.

Hoe men het ook keert en wendt, hier is in mindere kerkelijke vergaderingen onrecht geschied.

Ik geloof, dat we ook nog wel wat méér kunnen zeggen. Over de vraag, of ds Van der Ziel schorsenswaardig is, zijn wij niet geroepen te oordelen.

Een andere vraag is deze: Kan naar het geldende Gereformeerde kerkrecht een kerkeraad

tucht oefenen over een ambtsdrager zonder het instemmend oordeel van de art. 79 K.O. genoemde instantie, eventueel, van meerdere vergaderingen, ja, zelfs tegen dat oordeel in? De formulering van deze vraag ontleen ik aan de brochure van ds G. Janssen, Schorsing en kerkverband.

Dat is in Groningen-Zuid gebeurd. En een latere classis Groningen heeft uitgesproken, dat — afgezien van de overwegingen, die tot schorsing hebben geleid — zo'n schorsing in kerkrechtelijke zin niet onwettig mag worden genoemd. De Particuliere Synode bleek van hetzelfde gevoelen.

De classis Groningen beriep zich voor haar uitspraken op art. 31 K.O., waar gesproken wordt over het al of niet voor vast en bondig houden van besluiten van meerdere vergaderingen.

Op grond van art. 31 K.O. had dus de kerkeeraad van Groningen-Zuid het recht de uitspraak van Groningen-Noord en van de classis Groningen niet voor vast en bondig te houden en zelfstandig tot schorsing over te gaan.

Van het begin af heb ik dit een vreemde en onaantvaardbare uitspraak van de classis Groningen gevonden. Uit art. 79 K.O. blijkt duidelijk, dat de kerken zichzelf inzake de uitoefening van de tuchtmacht beperkingen hebben opgelegd. De kerken hebben afgesproken, dat zo'n tuchttoefening zal geschieden „door voorgaand oordeel des Kerkeeraads derzelver en der naastgelegen gemeente”. Deze bepaling in onze K.O. getuigt van grote wijsheid en voorzichtigheid. De kerken hebben dit zó geregeld om waarborgen te hebben tegen misbruik van de kerkelijke tucht. Een kerkeeraad moet niet lichtvaardig het wapen van de tucht hanteren. Daarom hebben de kerken afgesproken: geen tuchttoefening dan door voorgaand oordeel van TWEE KERKERADEN.

Dit is het gereformeerde kerkrecht inzake tuchttoefening over ambtsdragers. Zó is het bepaald, om willekeur te voorkomen.

Groningen-Zuid heeft een nieuw kerkrecht toegepast. En als we hebben gestreden tegen het nieuwe kerkrecht van 1944, dat reeds in 1926 was toegepast in de kwestie-Geelkerken, zo zullen we ook tegen het nieuwe kerkrecht van Groningen-Zuid hebben te strijden.

Art. 31 K.O. geeft de kerken het recht en de plicht, om besluiten, die strijden tegen het Woord/Gods of tegen de K.O., niet voor vast en bondig te houden. Maar art. 31 K.O. geeft geen enkele kerk het recht, om binnen het kerkverband de rechtsregel van art. 79 K.O. op zij te zetten.

C. V.

INGEZONDEN

GEREFORMEERD ULO ONDERWIJS IN DE RANDSTAD HOLLAND

In de Randstad Holland wonen ongeveer 5 1/2 miljoen mensen. Tussen deze miljoenen leeft ook de Kerk des Heren en moeten de ouders hun kinderen opvoeden in de vreze des Heren, overeenkomstig de door hen bij de doop gegeven belofte. De scholen voor gereformeerd LO, ULO en VHMO zijn hierbij belangrijke middelen, die we mochten ontvangen uit de hand des Heren.

De voortgang van het Gereformeerd ULO onderwijs wordt het best geïllustreerd door de openingsdata:

september 1956: Rotterdam
september 1960: Rijswijk
september 1964: Vlaardingen
januari 1965: Bloemendaal.

Een zorg, met name bij het ULO onderwijs, is de onvoldoende toevloed van leerkrachten. Kinderen zijn er wel. Medewerking van de gemeentebesturen is er ook. Er zijn gebouwen waarin les kan worden gegeven. Zo gaf en geeft God ons de gelegenheid. Maar... waar blijven de bevoegde krachten, die in dit van activiteit bruisende gebied mede hun schouders willen zetten onder deze zo nodige arbeid?

In Rotterdam staan zes leerkrachten voor acht klassen. In Bloemendaal kunnen kinderen, die twee jaar op de lijst hebben gestaan voor de nieuw te stichten ULO school (ze zijn tijdelijk in Rijswijk geplaatst) niet naar hun eigen ULO, wat zonder derde leerkracht kan niet met drie klassen worden begonnen.

Het personeel van de beide andere ULO scholen (Rijswijk en Rotterdam) biedt hulp zoveel als maar mogelijk is, en er is geregeld overleg tussen de besturen en de hoofden, maar een afdoende oplossing kan alleen worden verkregen als zij, die de gaven en de bevoegdheden hebben, aan de herhaalde oproepen gehoor geven.

Namens de vier besturen,
L. Ensing, Rijswijk (ZH).

KERKNIEUWS

Beroepen te Goes: kand. T. Dekker te Hattem; te Bruchterveld: A. P. van Dijk van Nieuweleusen; te Glanerbrug-Oldenzaal: M. Doornbos te Ten Post.

Aangenomen naar Deventer: G. Mul, te Rozenburg.

Bedankt voor Nijverdal: G. Mul te Rozenburg.

Ambtsjubileum. Ds. W. Vreugdenhil van 's-Hertogenboch hoopt op 22 oktober a.s. zijn 25-jarig ambtsjubileum te gedenken.

Ds. Vreugdenhil werd 24 maart 1904 geboren en werd in 1939 predikant te Langeslag, in welke periode de Vrijmaking plaats vond. In 1946 werd de eerste gemeente verwisseld voor Hardenberg, waar de jubilaris tot 1949 bleef. Vanaf die tijd dient ds. Vreugdenhil de Kerk te 's-Hertogenbosch.

Ds. Vreugdenhil maakte deel uit van de generale synode van Berkel 1952 en van Enschede 1955-'56.

ADRESSEN:

Gramsbergen, scriba Geref. Kerk: H. Hekkert, Sav. Lohmanstr. 25, Coevorden, tel. 05240-2093; **ds. B. Telder,** d' Amandelboom 110, Houderingelaan, Bilthoven, tel. 03402-5631.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Antwoord '64.

Een gift van f 200,— ging vergezeld van de toelichting „Antwoord '64”. Misschien doet U dit denken aan antwoord 64 van de Heidelberger Catechismus. Toch is dit niet de bedoeling van de gever; daarop wijst reeds de apostrophe ('), waarmede aangegeven wordt, dat een of meer cijfers zijn weggelaten. In dit geval zijn het een 1 en een 9. Er had dus kunnen staan „Antwoord 1964”.

Om welk antwoord het hier gaat? Negen kerken vragen een antwoord van de gemeentelieden op een gezamenlijke kerkbouwactie, welke in 1964, dit jaar dus, wordt gevoerd.

Wordt het U reeds duidelijk wat de gever met zijn omschrijving nu wil? Onze kerken doen aan genoemde actie niet mee. Goed, zegt nu de gever, maar we kunnen óók wat doen. Hij wijst U daarbij de weg met zelf een voorbeeld te stellen. Mogen hij en wij ook op Uw antwoord rekenen?

Antwoord 64.

Nú denk ik met U mee aan antwoord 64 van de H.C. In dat antwoord zegt de gelovige: „... het is onmogelijk, dat, zo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.” In dit antwoord gaat het heel simpel om het antwoordder-dankbaarheid. Geven voor het eigen kinder-

tehuis kan ook zo'n dankbaarheidsantwoord zijn!

Antwoord 64.
Uw antwoord?

Een vrucht der dankbaarheid.

Er zijn vele mogelijkheden om dit te betonen. Wij voor ons noemen U **het eigen kindertehuis.**

Antwoord '64 op dankdag '64 = antwoord 64.

Andere antwoorden.

„Voorspoedige bouw” f 25,—; „Een steentje” f 50,—; „Steenwijk, gift in de collecte” f 2,50; Kampen, gift in de collecte f 10,—; „Vader f 25,—, kinderen uit hun spaarpot f 9,—; „Overschot gehouden bustocht met bejaarden onzer gemeente, Sellingen” f 26,54; „n.a.v. geboorte zoon” f 5,—; „geboorte zoon” f 10,—; „Culemborg, opbrengst catechisatiebus” f 36,70; „gecoll. in samenkomst 23 aug. (preeklezing) Formierum (Terschelling)” f 14,65; „Hendrik Arie” f 10,—; Via G. Buisman te Baarn f 25,— en f 10,—; N.N. f 142,50; „bruidspaar” f 10,—; „dankbare ouders van 10 kinderen” f 10,—; „voor het tehuis” f 15,—; „huisgodsdiensttoefening Schiermonnikoog” f 12,51; „wegens twee maanden niet roken! M'n verloofde gewonnen van vader” f 10,—; „wees sterk in het werk voor de kinderbescherming” f 100,—; „overschot van het cadeau ter gelegenheid van zilveren huwelijksfeest. De kinderen S. te K.” f 34,—; „de beste bestemming van restant kinderbijslag” f 25,—; „om gezondheidsredenen niet naar de schooldag, daarom het reisgeld voor ons tehuis” f 5,—; „met dank voor Uw goede wensen bij ons 50 jaar huwelijk. Gods zegen gewenst op Uw zo hard nodige arbeid” f 10,— „Truus en Henk” f 5,—; „een dankoffer” f 10,—; „nogmaals een steentje” f 20,—; „een rijksambtenarenent (van die 3 1/2 procent). Voor de te bouwen woning t.b.v. kinderen van 's Rijks Koning” f 25,—; „gemeentevergadering Ede” f 54,25.

Gemeente Rika Berghuis mag ditmaal weer de laatste zijn. Zij verraste ons voor de zoveelste maal met een zak, waarin verborgen een schat van 150 stuivers. We zeggen maar weer: Rika, heel hartelijk bedankt.

Herhaaldelijk wordt gevraagd om geen bericht van ontvangst te willen zenden; terwijl de meerderheid dit juist wel op prijs stelt. Zouden wij aan het verzoek van de eerste voldoen, betekent dit extra werk en meer kosten dan kaart en porti tezamen vormen. Willen zij, die een bedankkaart niet op prijs stellen met ons toch de last dragen van deze in ontvangst te nemen? Wij kunnen er veel kosten mee besparen, door dit deel van de administratie zo eenvoudig mogelijk te houden.

Verantwoording:

Ontvangen over de laatste veertien dagen

van kerken f 390,28
van particulieren f 1.133,92

Collecten en giften, met vermelding „Voor het tehuis”, zien wij gaarne bijgeschreven op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

VERENIGING TOT BEVORDERING VAN GEREFORMEERD ONDERWIJS TE ROTTERDAM.

Het bestuur van bovengenoemde schoolvereniging roept dringend sollicitanten op voor de nog steeds voortbestaande vacature van

Onderwijzer

aan onze U.L.O.-school te Rotterdam-West.

Het bezit van de akte **Duits en of Wiskunde** is gewenst.

Eventuele benoeming als vakleerkracht in Vlaardingen of Rijswijk is niet uitgesloten.

Zie het ingezonden stuk in dit blad

Inlichtingen bij en sollicitaties aan het Hoofd der School H. Hooimeyer, Lislein 5 B, tel. 010-81365 of bij de secretaris W. A. Prud'homme van Reine, Harddraverstr. 46 A. Tel. 010-284305.

HERHAALDE DRINGENDE OPROEP GEREFORMEERD ULO TE BLOEMENDAAL

Om onze 3e klas te kunnen vormen, zoeken we nog steeds een

Leraar

(bevoegd voor engels, of er voor studerend).

Bovendien zoeken we een

GYMNASTIEK-LERAAR

om aan 3 klassen de nodige lessen te kunnen geven.

Kunt U tijdelijk helpen, laat ons dat ook weten. We doen ons uiterste best, in samenwerking met de Gemeente, om (zo nodig) een huis te vinden. Inlichtingen bij en brieven aan: N. Bottelier, Kloppersingel 131 te Haarlem (telef. 02500 - 53433)